

tłumaczenie poświadczone z języka niemieckiego

[przypisy tłumacza w nawiasach kwadratowych]

[w lewym górnym rogu pierwszej strony znajduje się logo uniwersytetu]

BIURO TŁUMACZEŃ

Małgorzata Hoc

ul. Sietcecka 55/34 00-738 Warszawa

NIP: 873 304 12 98 REGON: 360883549

tel. (+48) 604 085 291

RUPRECHT-KARLS-UNIVERSITÄT HEIDELBERG

[Uniwersytet Ruprechta i Karola w Heidelbergu]

SEMINAR FÜR SPRACHEN UND KULTUREN DES VORDEREN ORIENTS

[Seminarium języków i kultur Bliskiego Wschodu]

ASSYRIOLOGIE

[Asyriologia]

Seminar für Sprachen und Kulturen des Vorderen Orients

Assyriologie • Hauptstraße 126 • D-69117 Heidelberg

Prof Dr Dr h c Stefan M Maul

Ordinarius für Assyriologie

[profesor zwyczajny katedry asyriologii]

Telefon: +49-6221-54-3537

+49-6221-54-2965 (Sekretariat)

Telefax: +49-6221-54-3619

E-mail: stefan.maul@ori.uni-heidelberg.de

Heidelberg, dnia 25 sierpnia 2023 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Sary MANASTERSKIEJ
pod tytułem

„Speech Acts in Akkadian in the 1st millennium BCE”

W niniejszej pracy Doktorantka zajmuje się obszarem badań, który ma duże znaczenie w filozofii języka i językoznawstwie, dotychczas jednak nie odgrywał praktycznie żadnej roli w asyriologii. Tematem rozprawy doktorskiej „Speech Acts in Akkadian in the 1st millennium BCE” Autorka wkracza zatem w dużej mierze na nieznane w asyriologii tereny.

Teoria aktów mowy zakłada, że pewne wypowiedzi językowe zgodne z konwencją danej społeczności językowej nie tylko zawierają informacje, lecz również stanowią akty mowy. Zgodnie z tą teorią, podczas aktu mowy osoba mówiąca tworzy zdanie zgodnie z zasadami

systemu językowego, wypowiada to zdanie w sytuacji komunikacyjnej, w której spełnione są pewne społecznie istotne warunki, wiążąc z tym pewien cel, który zgodnie z konwencjami społeczności językowej można osiągnąć za pomocą takiej właśnie wypowiedzi. Akty mowy spełniają swój cel, gdy tylko zostaną wypowiedziane lub zakomunikowane. Typowe akty mowy obejmują przeproszanie, obiecywanie, wydawanie poleceń, udzielanie odpowiedzi, prośenie, narzekanie, ostrzeżenie, zapraszanie, odmawianie, gratulowanie itp.

Pomysł zbadania aktów mowy na obszarze języka martwego, pochodzącego ze świata odległego w czasie i przestrzeni, bez możliwości skorzystania z pomocy żywych mówców, jest niewątpliwie ryzykowny. Tego rodzaju przedsięwzięcie napotyka bowiem wiele trudności, mogąc opierać się tylko i wyłącznie na mniej lub bardziej dobrze zachowanych przekazach tekstów pisanych. Dostrzeżenie szeregu informacji istotnych z punktu widzenia klasyfikacji aktu mowy, takich jak intonacja, mimika i gesty osoby mówiącej, warunki i specyfika sytuacji komunikacyjnej, konwencje definiujące cel danego aktu mowy w pewnej odległej społeczności językowej nie jest możliwe, ponieważ nie występują one w tekstach pisemnych. Problem zastrza fundamentalny dystans kulturowy, istniejący pomiędzy nami, a mieszkańcami starożytnej Mezopotamii pomimo całej naszej wiedzy o kulturach Starożytnego Bliskiego Wschodu. Podobnie fakt, że choć w dużej mierze zdołaliśmy zawrzeć zasoby leksykalne języka akademickiego w słownikach, to jednak w naszej codziennej pracy jako filologowie musimy pogodzić się z faktem, że często nie jesteśmy w stanie uchwycić niuansów w znaczeniu danego tekstu. Jest to szczególnie wyraźnie widoczne podczas lektury przysłów lub tekstów, które są w oczywisty sposób zabawne, ale których dowcip często nam umyka. Na szczęście Doktorantka jest tych problemów w pełni świadoma (zob. np. s. 2, 4 i nast. oraz *passim*).

Jedynym sposobem na zrozumienie aktów mowy martwego języka Starożytnego Bliskiego Wschodu, a tym samym zrozumienie jego specyficznych aspektów kulturowych, jest – jak słusznie zauważa Autorka – zapoznanie się z większą liczbą tekstów, w których osoba mówiąca zwraca się do drugiej osoby. W piśmiennictwie Starożytnego Bliskiego Wschodu takie przykłady można znaleźć w dwóch głównych rodzajach tekstów: z jednej strony są to listy, zawierające bardzo często bezpośrednie zwroty do adresata, z drugiej strony zaś teksty literackie, które bądź co bądź zawierają między innymi dialogi.

Nie jest łatwo rozstrzygnąć, jak bardzo sformułowania zawarte w listach zapisanych pismem klinowym były zbliżone do bezpośrednich wypowiedzi ustnych, które nie zostały utrwalone na piśmie. Ponieważ jednak zachowane do naszych czasów listy ze Starożytnego Bliskiego Wschodu niemal zawsze odnoszą się do konkretnej sytuacji życiowej, pojawiające się w nich strategie komunikacyjne raczej nie odbiegają zasadniczo od tych, które charakteryzowały ustną rozmowę w życiu codziennym. Autorka z pewnością ma rację twierdząc, że nawet jeśli dialogi zaczerpnięte z tekstów literackich wyraźnie różnią się od tych prowadzonych w życiu codziennym pod względem doboru słów, toku myśli oraz intencji, to jednak teksty literackie wydobywają na światło dzienne konwencje społeczne, które charakteryzowały akty mowy Starożytnego Bliskiego Wschodu w I tysiącleciu p.n.e. jako takie. Stąd też w pełni uzasadnione jest posłużenie się do celów badania nie tylko listami, lecz również tekstami literackimi. Jest to posunięcie wręcz rozsądne: Należy bowiem spodziewać się, że zjawiska zaobserwowane na przykładzie przemówień udokumentowanych w listach, w językowo przejawionej formie znajdują się również w tekstach literackich. W ten sposób możliwe jest zweryfikowanie trafności

wyników uzyskanych na jednym gatunku tekstu, posługując się analogicznym drugim gatunkiem.

Trzeba przyznać, że to również nie jest łatwym zadaniem, ponieważ dostępne nam listy zapisane pismem klinowym często są trudne do zrozumienia. W tych zwykle bardzo zwięźle sformułowanych tekstach fakty i okoliczności dobrze znane zarówno piszącemu, jak i adresatowi listu, często nie są bowiem szczegółowo opisywane. Dlatego niewtajemniczony czytelnik współczesny niejednokrotnie nie wie, o czym właściwie jest mowa. Zazwyczaj nie jesteśmy też w stanie dobrze zrozumieć kwestii omawianych w korespondencji, ponieważ archiwa z tekstami zapisanymi pismem klinowym często zawierają tylko listy otrzymane, brak natomiast odpisów listów wysłanych. Ponadto wiele spośród zachowanych glinianych tabliczek jest uszkodzonych. Treść listów lub tekstów literackich jest zatem często dostępna tylko w niepełnym wymiarze. Doktorantka jest tego wszystkiego całkowicie świadoma i pokonuje te trudności, umiejętnie dobierając analizowane fragmenty tekstu.

Oczywiste jest, że przeanalizowanie wszystkich aktów mowy przytoczonych w zapisanych pismem klinowym listach i tekstach literackich z I tysiąclecia p.n.e. nie jest możliwe. Doktorantka wprowadza tutaj zatem rozsądne i sensowne ograniczenie: w swojej pracy koncentruje się na badaniu aktów mowy w kontekście rozwiązywania konfliktów. Chodzi tutaj w szczególności o:

1. preceding conflict and trouble: warning, threats, and promises;
2. the locus of trouble: complaints;
3. after the conflict and trouble: apologies, excuses, and reactions to reproaches (s. 28)

Decyzja, by nie analizować poszczególnych aktów mowy w oderwaniu od siebie, ale połączyć je pod względem tematycznym, okazała się słuszna. Skupiając się na aktach mowy w kontekście rozwiązywania konfliktów, Autorka jest w stanie zidentyfikować struktury aktów mowy uzależnionych od siebie wzajemnie. Podąża tym samym za rozważaniami Jefa Verschuerena i innych, którzy w miarę możliwości zalecają analizowanie *sekwencji* aktów mowy, aby lepiej zrozumieć leżące u ich podstaw oczekiwania i konwencje. Co więcej, skoncentrowanie się na aktach mowy w kontekście rozwiązywania konfliktów pozwala liczyć na uzyskanie wyników, które będą interesujące nie tylko z punktu widzenia językoznawcy, lecz również z punktu widzenia kulturoznawcy. Zgodnie z przyjętym podejściem Doktorantka potrafi bowiem uchwycić w swojej pracy specyficzne pod względem kulturowym strategie rozwiązywania konfliktów w Mezopotamii, pisząc tym samym kawałek historii mentalności.

Struktura pracy jest prawidłowa, podział rozsądny i sensowny.

W pierwszej części rozprawy doktorskiej (Introduction: s. 1-39) Doktorantka przedstawia teoretyczne podstawy pracy, rozpoczynając od szczegółowego zarysu genezy i historii teorii aktów mowy. W wyczerpujący sposób przedstawia pierwsze metody badawcze w asyriologii, istniejące na długo przed sformułowaniem teorii aktów mowy, przykładowo w pracach leksykalnych Benno Landsbergera (w jego koncepcji „Dobrego Słowa” [1928/29], w której zajmuje się mezopotamskimi formami pozdrowienia, błogosławieństwa, podziękowania i przekleństwa). Docenia znaczenie prac Erkki Salonena (formuły pozdrowień), a zwłaszcza Walthera Sallabergera, który w 1999 r. jako jeden z pierwszych asyriologów przedstawił nie

tylko badanie tekstów (listów starobabilońskich), lecz również leżących u ich podstaw struktur komunikacji. Wyniki jego prac zostały obszernie (być może nawet nieco zbyt obszernie) omówione (s. 19 i nast.). W dalszej części pracy Doktorantka przedstawia zarysowane powyżej problemy, z jakimi trzeba mierzyć się podczas badania aktów mowy w tekstach zapisanych pismem klinowym. W oparciu o specyfikę materiału źródłowego opracowuje „set of guidelines” (s. 26-29), które uzasadniają jej sposób korzystania ze źródeł mezopotamskich. Mocną stroną pracy jest fakt, iż Autorka powstrzymuje się od wybierania materiału badawczego ze słowników i elektronicznych korpusów leksykalnych wyłącznie na podstawie kryteriów leksykalnych. Bardzo słusznie wychodzi z założenia, że musi w pierwszej kolejności zapoznać się z danym tekstem i przeanalizować go *jako całość*, by móc odpowiednio zrozumieć akty mowy i ich sekwencje. Metoda ta niewątpliwie przekłada się na trafność uzyskanych w dalszej części wyników.

Na stronach 29-34 znajduje się zestawienie źródeł tekstowych analizowanych w niniejszej pracy. Korpus listów składa się głównie z korespondencji przechowywanej w archiwach państwowych królów późnego okresu asyryjskiego, pochodzącej z okresu niespełna 150 lat (744-612 p.n.e.), a także z listów nowobabilońskich i późnobabilońskich (głównie z VII-V wieku p.n.e.), przeważnie o charakterze prywatnym. W przypadku listów nowoasyryjskich piszącymi oraz adresatami są, oprócz samego króla, członkowie rodziny królewskiej, wysocy rangą wojskowi, gubernatorzy i urzędnicy, kapłani oraz uczeni, którzy zapewne posługiwali się różnymi formami towarzyskimi. W listach z nowoasyryjskich archiwów państwowych należy w każdym bądź razie spodziewać się szczegółowego kodeksu postępowania, wynikającego z hierarchicznego porządku aparatu władzy, w ramach którego mogły wykształcić się formy zasadniczo inne aniżeli te, które były powszechnie stosowane wśród ludu pomiędzy równymi sobie rozmówcami. Archiwa państwowe zawierają ponadto nie tylko listy pisane językiem asyryjskim, lecz również pismem i językiem babilońskim, którymi na asyryjskim dworze królewskim posługiwano się zawsze w korespondencji z urzędnikami mieszkającymi w Babilonii. To pokazuje, jak wrażliwą kwestią były język i tożsamość kulturowa, i należy spodziewać się, że formy towarzyskie powszechnie stosowane w Babilonii znacznie różniły się od asyryjskich. Z tego powodu bardzo cieszy fakt, że w kolejnych rozdziałach Doktorantka prezentując swój materiał bezbłędnie rozróżnia pomiędzy asyryjskimi i babilońskimi listami z asyryjskich archiwów państwowych z jednej strony, a prywatnymi listami późnobabilońskimi z drugiej strony. W tym drugim bowiem przypadku równi sobie rozmówcy często prowadzą ze sobą negocjacje, nie musząc przestrzegać w swojej komunikacji ograniczeń ścisłego porządku hierarchicznego. Tutaj również Autorka jest w pełni świadoma związanych z tym problemów i wyciąga odpowiednie konsekwencje:

“In the end, the patterns of acceptable conduct will either have to be traced very broadly indeed, or one will have to think about different patterns for every social group – and, if one is fortunate enough, to seek the common patterns across all of them” (s. 32 i nast.).

Spośród tekstów literackich z I tysiąclecia p.n.e. Autorka wybrała tzw. epos o stworzeniu wszechświata *Enuma elisz*, epos Erra, teksty mitologiczne „Zeście Isztar do podziemi” oraz „Nergal i Ereszkigal”, a także epos o Gilgameszu. Wybór ten jest pod każdym względem właściwy i uzasadniony. Są to najsilniej oddziałujące teksty literackie tamtych czasów, które ponadto zostały dobrze opracowane pod względem filologicznym, są stosunkowo dobrze

zachowane i łatwo dostępne w publikacjach oraz oferują wystarczający materiał do zadawania pytań w ramach pracy.

Zamiar analizowania sekwencji aktów mowy znajduje odzwierciedlenie w poniższej strukturze. W rozdziale PART I zatytułowanym *Clouds before the storm* (s. 40-132) Doktorantka analizuje „groźby”, „ostrzeżenia” i „obietnice”¹. „Skargi” pojawiają się natomiast w rozdziale PART II pod tytułem *In the eye of the cyclone* (s. 133-289). Rozdział PART III (*Silence again*) znajduje się na stronach 290-332. Jest on poświęcony przeprosinom, wymówkom oraz wykrętom i innym strategiom rozwiązywania konfliktów.

Starannie dobrany zbiór setek aktów mowy jest już sam w sobie interesujący i wart przeczytania. Niczym kalejdoskop pozwala nam zajrzeć do świata Starożytnego Bliskiego Wschodu. Zbierając materiały Autorka w miarę możliwości zawsze umieszczała badany akt mowy w szerszym kontekście i objaśniała leżącą u jego podstaw strategię komunikacyjną. Między innymi dzięki temu niejednokrotnie udaje jej się osiągnąć bardziej precyzyjne zrozumienie badanego tekstu. Znajduje to również odzwierciedlenie w tłumaczeniach dołączonych do transliteracji tekstu akadyjskiego, które nie zostały zaczerpnięte bezkrytycznie z wykorzystywanych edycji tekstowych, ale bardzo często przygotowywane na nowo. Bogactwo tych spostrzeżeń byłoby jeszcze bardziej przystępne, gdyby Autorka dołączyła do swojej pracy indeks fragmentów tekstów. Na potrzeby publikacji zdecydowanie należałoby to uzupełnić.

Sformułowany na stronie 2 cel pracy, a mianowicie „to contribute to the understanding of communicative processes in Akkadian and the implicit rules that governed them, including a glimpse into the shared assumptions, presumptions and social norms that guided them”, został w pełni osiągnięty. Dzięki starannemu rozdzieleniu źródeł różnego pochodzenia (teksty z dworu królewskiego; administracji państwowej; sektora prywatnego itp.), Doktorantce udaje się również, przynajmniej w pewnym stopniu i na tyle, na ile pozwala na to badany materiał, zidentyfikować strategie rozstrzygania konfliktów typowe lub wskazane dla poszczególnych grup społecznych. Uzyskane wyniki podsumowuje w zestawieniu zasad postępowania (s. 375):

- “1. Do not restrain your feelings
2. If you have power – show it
it is better when they know that they might die
3. Make your expectations clear
as far as it is safe for you
it need not be safe for your subjects
4. Make a show of deferring to the source of power
there is no such thing as too much flattery
but rebukes are sometimes necessary
only as long as they do not turn into questioning the authority of your lord.”

¹ Wśród tekstów literackich jako wybitny przykład obietnicy można również wymienić Gilg. II, 265-271. Gilgamesz obiecuje tam młodemu mężczyznom z Uruk, że zabawa noworoczna będzie obchodzona dwa razy w roku, jeśli tylko pozwolą mu wyruszyć na wojnę przeciwko Huwawie.

Dostępny materiał w rzeczywistości nie był wystarczający by udzielić odpowiedzi na pytanie, czy strategie komunikacyjne zmieniały się z biegiem czasu i czy były one zdeterminowane przez odmienne reguły zachowania obowiązujące w Babilonii i Asyrii.

Choć niniejsza rozprawa doktorska dostarcza niekiedy zaskakujących informacji na temat codziennego życia, obyczajów oraz form towarzyskich odległego, obcego społeczeństwa, to jednak wyraźnie pokazuje, że przedstawione w niej formy komunikacji bynajmniej nie wydają nam się całkowicie odległe i obce, ale stanowią również odzwierciedlenie niezmiennej *conditio humana*.

Praca została napisana eleganckim, bezbłędnym językiem angielskim. Błędy ortograficzne, transkrypcyjne i gramatyczne są bardzo rzadkie.

Niniejsza rozprawa doktorska stanowi dojrzałe osiągnięcie naukowe Doktorantki, otwiera nowe drogi w asyriologii i wnosi istotny wkład do historii kultury i mentalności Starożytnego Bliskiego Wschodu. Przyznana pracy ocena

Magna cum laude

jest odpowiednia.

[podpis odręczny nieczytelny]

(Stefan M. Maul)

Poświadczam zgodność powyższego tłumaczenia z przedłożonym mi oryginałem dokumentu w języku niemieckim. Małgorzata Hoc, tłumacz przysięgły języka niemieckiego, wpisany na listę tłumaczy przysięgłych, prowadzoną przez Ministra Sprawiedliwości, pod numerem TP/135/13.

Nr w repertorium: 34/09-2023
Warszawa, 25.09.2023

